

Biblioteca, cafè, òpera i bordell

Philip D. Rasico, catedràtic de la Universitat americana de Vanderbilt, ha rescatat els diaris de viatge de l'erudit Joaquim Miret i Sans, fets per Europa, l'Àsia i l'Àfrica a l'inici de segle. El volum, publicat per l'Institut d'Estudis Catalans, es titula 'Cafè i quilombo', perquè amb el nom desconegut de quilombo l'erudit anomena el bordell, una de les seves aficions més fermes.

El prestigiós medievalista Joaquim Miret i Sans (Barcelona 1858-1919) donava a les reunions de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans, fundada per ell, un aspecte mundà, recorda Josep Maria de Sagarra a les *Memòries*: les americanes més llargues que mai s'havien tallat en el país, bastó de bambú i flor al trau. Els seus escrits, va dir Josep Pla, eren clars, equànimes, desapassionats i d'explicacions humanes normals, contra el to romàntic dels escriptors i historiadors que, a l'igual que Miret i Sans, es dedicaven al passat català.

Més de vuitanta anys després de la seva mort, un successor del distingit erudit en l'estudi del català antic ha descobert el perquè de la personalitat del senyor Miret i Sans descrita per Sagarra i el perquè de la personalitat estilística de l'obra de Joaquim Miret i Sans, apreciada per Pla.

Philip D. Rasico, catedràtic de filologia hispànica de la Universitat de Vanderbilt, a Nashville (Tennessee), ha exhumat els trenta diaris particulars redactats en fulls de paper per Miret i Sans durant els seus viatges per Europa, l'Àfrica, el Pròxim Orient i l'Àsia, molts dels quals els feia en qualitat de secretari de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i de delegat de l'Institut d'Estudis Catalans, però sempre pagats de la seva butxaca.

Els diaris han dormit tranquils durant aquests vuitanta anys en una de les dotze caixes de papers personals que van ser dipositades a l'Institut d'Estudis Catalans en la seva mort i que ara es conserven a la Biblioteca de Catalunya. L'any 1997, Rasico en va fer conèixer

el primer article, i ara acaba d'editar-los tots en un volum de títol enigmàtic, *Cafè i quilombo* (IEC).

El quilombo, destacat. De les nombroses gestions, feines, visites i distraccions que el metòdic Miret i Sans anotava en els seus viatges, amb el corresponent full de despeses, a Philip D. Rasico —doctorat a la Universitat d'Indiana fa una vintena d'anys amb una tesi sobre la fonologia del català preliterari—, li ha interessat destacar en el títol no pas les diàries sessions de treball en biblioteques i arxius a la recerca de documents catalans medievals: recordem que Miret i Sans és el descobridor del text català més antic, les *Homilies d'Organyà*. Tampoc no li ha interessat destacar els recorreguts pels museus i monuments; les visites a col·legues estrangers, membres, molts d'ells, corresponents de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, o bé futurs membres corresponents del nou nat IEC; l'intercanvi de llibres i revistes; l'assistència a concerts d'òpera, concerts i representacions teatrals; les misses a les catedrals, els àpats als millors restaurants i els cafès als millors cafès.

No, fins i tot abans que la projecció exterior de la cultura i la llengua catalanes, el professor de Nashville ha triat una paraula desconeguda i inquietant que apareix sovint en els diaris de viatge del senyor Miret i Sans: quilombo.

És una paraula que no podia desxifrar cap familiar o amic indiscret que hagués tingut la temptació i l'ocasió de xafardejar els seus diaris. És un mot d'ús hispanoamericà reduït i d'origen africà, i tampoc no gaire estès en el sentit que l'utilitza Miret

i Sans, un dels que té el mot, però no l'únic, el de bordell.

Aquest és el fet destacable. Entre l'ampli ventall d'ocupacions i de distraccions del turista Miret i Sans, el bordell ocupa un lloc important. I a diferència de les catedrals, l'òpera, les trobades amb els col·legues i la feina als arxius, és l'única activitat comuna, a part del menjar i el dormir, de tots els seus viatges, de Ginebra a Budapest, de Constantinoble a Berlín, de Londres a Roma, d'Alger a París, de Sevilla a Madrid.

Trenta-un viatges. Els diaris conservats donen testimoni de 31 viatges realitzats per l'erudit entre el 20 de juliol de 1900 i el maig de 1918. Qualsevol època de l'any li era bona. Aquesta era l'etapa de maduresa de la seva vida, tenia entre quaranta-dos i seixanta anys. Per unes cartes localitzades per Rasico, cal suposar que no van ser els primers viatges realitzats, i que si va fer més diaris, no s'han conservat entre els seus papers llegats a l'IEC.

Joaquim Miret i Sans neix a la casa del Marquès de Gelida, situada a l'actual plaça de la Mercè de Barcelona, cantonada del carrer de la Mercè i del d'en Boltres, al costat de l'església de la Mercè, edifici noble que avui ocupa el rectorat de la Universitat Pompeu Fabra.

Va ser l'hereu de quatre fills i, com a tal, l'únic beneficiari del patrimoni immobiliar familiar. Era tot un rendista, un rendista culte –i solter– que quan no viatjava feia terúlia i vida a l'Ateneu Barcelonès.

Com tants erudits i escriptors de la seva generació i posteriors, va estudiar Dret a la Universitat de Barcelona –posteriorment va doctorar-se a Madrid amb una tesi sobre els *Usatges de Barcelona*– i, com tants erudits i escriptors formats en l'estudi del Dret, mai no va exercir d'advocat.

A través de l'amistat amb Francesc Carreras i Candí, amb el qual s'havien conegut a la monàrquica Associació de Propietaris de Finques Urbanes, va iniciar-se, als trenta-quatre anys, en la investigació amb un objectiu clar, la recerca del català medieval popular, con-

servat en textos i documents religiosos i notariais.

El viatge com a forma de vida i el quilombo com a única forma d'amor expliquen de manera irrefutable la imatge de l'erudit descrita per Sagarra i l'estil equilibrat, discret i desapassionat del seu estil, tan estimat per Pla.

Miret i Sans anota en el full de despeses de cada viatge la paraula quilombo, al costat de les dels transports, hotels, àpats, compres, postals, correus, barbers, assistències a espectacles i propines.

Però, a més, en el seu dietari pot deixar constància de la visita a aquests establiments. Sovint, només amb la simple anotació del mot. I a vegades, amb indicacions suplementàries breus.

A París, acostuma a indicar la situació del bordell i per això sabem que en aquesta ciutat, que visita sovint, té tendència a tornar als mateixos.

En ocasions, pot indicar, si rep a casa, la procedència i l'adreça de la noia, una nena de Lille, que la visita a la seva casa de la "rue Pigalle, 65. 2e chambre, n. 11".

La procedència apareix més sovint quan la noia no és del país. A Londres, el diumenge dia 24 de juny del 1906 –el matí ha assistit, com fa tots els diumenges, a una funció religiosa, si bé en aquesta ocasió és a l'església protestant de Sant Pancràs–, es troba en un quilombo del conegut barri de prostitució de Lambeth amb una jove irlandesa, anota.

I si a Londres troba una irlandesa, a Brussel·les, com és lògic, és neerlandesa. S'anomena Leona. Això, el 24 de maig de 1907. També esmenta la noia de Zuric que visita a casa seva. La noia es diu Lissette Forti i viu a Mullerstrasse, núm. 46.

L'única intimitat darrere de la intimitat apareix anotada, en les estades a París, el 30 d'octubre de 1908. Escriu que en el quilombo de la rue d'Amboise, 8, ho fa "à la papá", és a dir, afegeix, ell a sota. N'hi ha una segona, als diaris, a compte d'exotisme. A Biskra, Algèria, anota que en un quilombo àrab tota l'operació es fa pel terra.

Només en una ocasió porta la noia a l'hotel i això és a París. A París se sen-

EL TEMPS

L'historiador Josep Miret i Sans (Barcelona, 1858-1919) en una fotografia d'un dels carnets conservats de l'erudit, que il·lustra el llibre *Cafè i quilombo. Els diaris de viatge de Joaquim Miret i Sans (1900-1918)*, de Philip D. Rasico, catedràtic de filologia hispànica a Nashville. El llibre ha estat editat per l'Institut d'Estudis Catalans. L'escena del bordell de París és una litografia de Reginald Marsh. Correspon a l'època que Miret i Sans els freqüentava després de treballar a la biblioteca. En els seus diaris queden registrats tots els dies que els visitava, el carrer on es trobaven i el preu que li costaven.

Miret i Sans utilitza el mot quilombo com a eufemisme de bordell

tia com a casa. Viu sempre al mateix hotel –Hotel Bergère–. Mata l'estona a les mateixes tavernes, cabarets i cafès concert, Mazarin, Pousset, Scala i Zimmer, i es relaciona amb les mateixes persones, bàsicament Moïse Schwab (París, 1839-1918), historiador hebraïsta amb el qual col·labora en l'elaboració d'estudis, i Raymond Foulché-Delbos (Tolosa de Llenguadoc, 1864-París,

1929), hispanista autor d'una gramàtica catalana director de la *Revue Hispanique* en la qual va col·laborar.

A Marsella, el 13 de setembre de 1906, anota el nom de la casa i l'adreça: "A la nit estich en casa Mme. Augusta, aux Palmiers, rue de Bourgogne, 2", al costat, afegeix, de chez Mme. Aline, on "hi estigué el dia avants". Chez Aline, carrer Ventomagy, núm. 2, hi tornarà el 30 d'octubre de 1912. I a Ginebra, el 24 de setembre de 1910, el quilombo és el de Mlle. Marie, però no n'indica l'adreça.

De Girona, on fa una parada de cinc hores exactes de pas cap a Ginebra, sopa i visita "el senyor Botet", no en diu l'adreça, només en diu que quilombo, sopar i propines li han costat sis pessetes. Normalment, assisteix als quilombos dia sí, dia no, però a Constantí-

noble li devien fer més peça arriba a visitar-ne quatre en els cinc dies que s'hi està.

Només tres anys abans de la seva mort, destaca Rasico en la introducció, Miret era encara un viatger i un borderler molt entusiasta. En un viatge a Mallorca fet entre els dies 7 i 12 de juny de 1916, visita pobles, esglésies, museus i tres quilombos, dels quals dona l'adreça de tots. Entre el primer i segon quilombo, s'entrevista amb mossèn Antoni M. Alcover a casa seva, i els matins del segon i tercer, mossèn Miquel Costa i Llobera.

Però també només dos anys abans de la seva mort, cal afegir, encara manté ben fort el seu entusiasme. L'abril del 1917 és a Sevilla i en cinc dies anota tres quilombos. I entre el de Mallorca i el de Sevilla, en fa un a Pamplona

A Mallorca, els dies que visita Antoni M. Alcover i Costa i Llobera, va a tres bordells

i Bilbao el mes de juliol de 1916, i n'annota tres, més un quart a Saragossa en el camí de tornada. També li interessaven els barris de prostitució com a recorregut i en descriu més d'un.

La religió entesa com a espectacle, amb les misses, temples i festivitats incloses, li permet assistir tranquil·lament als bordells de Sevilla, on viu un germà seu, durant la Setmana Santa, el dissab-

Al costat, participants del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, de l'octubre del 1906, a Barcelona. Joaquim Mirret i Sans, amb mocador a la butxaca i barret de palla a la mà, és a la punta de l'esquerra, dret, amb Josep Pijoan i Joaquim Ruyra. En el grup es poden distingir, a més d'altres, Joan Maragall, Antoni M. Alcover, Miquel Costa i Llobera, Joaquim Cases-Carbó i Antoni Rubió i Lluch. La cantonada és la de la casa natal de Mirret i Sans, al carrer d'en Boltres, cantonada amb l'actual plaça de la Mercè, de Barcelona. L'entrada antiga a la casa és ara inutilitzada. L'edifici és la seu del rectorat de la Universitat Pompeu Fabra. El cafè Victoria de Berlín és esmentat als diaris de viatge de Mirret i Sans.

EL TEMPS / JORDI PLAY

te sant del 1908 i els dijous sant dels anys 1914 i 1915. De totes maneres, mai no s'oblida de la seva responsabilitat patriòtica i a Sevilla també el trobem molts matins a la biblioteca —a la Colomina copia la bíblia de Sabrugera—, a la recerca de textos antics.

Home curiós, liberal, actiu i obert a tot, viu el dia a dia amb molta intensitat: no para mai. Per això, els seus diaris constitueixen una peça excepcional de la història del turisme de la Belle Époque. Hi ha condensats, en viatges de dies o setmanes, la vida alegre de

les grans ciutats, amb els restaurants, cabarets i cafès de moda —des del restaurant Lyon's de Londres, del qual diu: "No tips. No propina", fins al cafè Victoria de Berlín— els millors museus i monuments i els millors escenaris teatrals i d'òpera.

A Londres, cada nit és al Covent Garden. Allà hi veu *Lohengrin*, dirigida pel mític Hans Richter, i la *Tosca*, dirigida per Campanini cantada per Caruso, del qual diu, a part que té bona veu i és molt gros, que fa cara d'animal italià i bestiassa. Segur del seu gust i concei-

xements operístics i teatrals, jutja l'actuació de tots els cantants i actors, i també de les noves obres de teatre, siguin a París o a Madrid, que veu per primer cop. I quan és a Sevilla i Madrid, presència les actuacions dels millors matadors, sense esperit crític, però sí humanitari: Manel Bombita i Li-meño "son agafats sense conseqüències."

També s'atura a fer una descripció detallada i crítica de les ciutats que trepitja i de les peces de museu i monuments que li atrauen més. Això col·loca

els dietaris a l'altura d'alguns dels millors i més complets llibres de viatge de l'època, i fa més inexplicable el silenci de la filologia catalana.

El rendista, desdoblant cada dia en erudit i turista, es despreocupa de l'actualitat i només excepcionalment recull algun fet de la història política. Aquesta situació d'excepcionalitat es dona a París. El dia 13 d'octubre de 1909 apunta: "A la nit diferents manifestacions en los bulevarts per protestar de l'afusellament de l'anarquista Ferrer; gran cridaria de diaris socialistes." Però tot torna a la normalitat en la frase següent: "Bon temps." I el 29 de juny de 1914 anota l'arribada de la nova de l'assassinat a Sarajevo del príncep d'Àustria.

Sempre que sap d'un col·lega català que en aquells moment és a la ciutat, el va a veure. A Itàlia. Pijoan, mossèn Guidol i Puig i Cadafalch. A Alemanya, els joves estudiants Manuel de Montoliu, Pere Barnils i Antoni Griera. Els convidarà a dinar: "Propines, dinars als convidats catalans y tranvies, 10,20 marks." I a París, quan l'any 1914 es reuneix amb Ferran de Sagarra es troba amb el fill del seu gran amic, amb el qual aniran a visitar l'hispanòfil francès Morel Fatio. El fill, Josep Maria de Sagarra, ho recordarà amb detall a les *Memòries*.

Els dietaris comencen en castellà, com correspon a una persona culta de la Barcelona de tombant de segle, si bé les paraules catalanes hi apareixen sovint. Però a partir del número 14, d'octubre-novembre del 1909, ja són en català, canvi difícil en un moment que la llen-

Els diaris de Miret i Sans són una peça única del turisme de la Belle Époque

Joaquim Miret i Sans, en un gravat, que és obra de Jaume Pahissa.

Les notes de viatge revelen el pas del castellà al català de l'erudit

gua escrita no era normalitzada. "Miret i Sans —ens recorda Philip D. Rasico des de Nashville— va introduir el català al *Bulletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres*, va portar una extraordinària tasca de recuperació del català antic popular i va participar en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana del 1906."

El bec de les oques. La relació personal de Miret i Sans amb el sexe, descoberta amb la publicació dels diaris de viatge, tenia un gran precedent erudit que ara adquireix un sentit més clar. Miret i Sans és l'autor de l'excepcional recull de documents que reflecteixen la vida privada medieval *Sempre han tingut béch les oques. Apuntacions per la historia de les costumes privades* (1905-1906). Amb el llibre —i el títol—, Miret i Sans va demostrar que no tenia por d'irritar un gremi dominat per sota-nes i carques.

En el pròleg, l'erudit recorda que l'edat mitjana, "avuy la més estudiada en lo nostre renaximent literari-històrich" porta a desviar el criteri dels intel·lectuals "dotats de sperit romàntich" perquè pensen que els costums públics i privats eren superiors als del moment.

El trinomi dominant romanticisme-renaixença-religió es trenca pel principi i pel final amb la vida, ara descoberta amb l'edició de *Cafè i quilombo*, i l'obra d'una de les seves més destacades figures, Joaquim Miret i Sans, ciutadà barcelonès, ciutadà del món.

Lluís Bonada

Cines Babel
Cines Albatros

Cines Albatros

TANGUY ¿QUÉ HACEMOS CON EL NIÑO?
Una pel·lícula d'Etienne Chatiliez

Si presentes aquesta butlleta tindràs el següent preu especial:

Si ets subscriptor d'EL TEMPS:
3,61€ de dilluns a divendres
4,2€ dissabte, diumenge i festius

Si ets lector d'EL TEMPS:
3,61 € de dilluns a dijous
(cal acompanyar justificant de pagament)

Fra Lluís Colomer, 4. VALÈNCIA

